

KICHIK TARIXIY SHAHARLARNI REKONSTRUKSIYA QILISH USULLARI

TAQU, arxitektura yodgorliklari Kafedrası doktoranti
Raximjonov Sherzod Alisher o'g'li

Anotatsiya. *Ushbu maqola kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilish usullari va ahamiyatiga bag'ishlangan. Maqolada kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilishda qo'llaniladigan asosiy usullar konservatsiya, restavratsiya va rekonstruksiya — muhokama qilinadi. Ushbu usullar orqali shaharlarning tarixiy va madaniy ahamiyati saqlanib qolishi, shuningdek, zamonaviy talablarga moslashtirilishi mumkin. Texnologiyalarning, masalan, 3D skanerlash va virtual haqiqatning, bu jarayondagi o'рни ham alohida ta'kidlanadi. Shuningdek, maqola rekonstruksiya jarayonidagi moliyaviy, qonuniy va tabiiy to'sqinliklarni tahlil qiladi va xalqaro tajribalarni misol sifatida keltiradi.*

Аннотация. *Данная статья посвящена методам и значению реконструкции маленьких исторических городов. В статье обсуждаются основные методы, используемые при реконструкции маленьких исторических городов, такие как консервация, реставрация и реконструкция. Эти методы позволяют сохранить историческую и культурную значимость городов, а также адаптировать их к современным требованиям. Особое внимание уделяется технологиям, таким как 3D-сканирование и виртуальная реальность, в этом процессе. Кроме того, статья анализирует финансовые, юридические и природные препятствия в процессе реконструкции и приводит примеры международного опыта.*

Annotation. *This article is dedicated to the methods and significance of reconstructing small historical towns. It discusses the main methods used in the reconstruction of these towns, such as conservation, restoration, and reconstruction. These methods allow for the preservation of the historical and cultural significance of the towns while also adapting them to modern requirements. Special attention is given to technologies such as 3D scanning and virtual reality in this process. Additionally, the article analyzes the financial, legal, and natural obstacles in the reconstruction process and provides examples of international experience.*

Kalit sozlar. *Kichik tarixiy shaharlar, Rekonstruksiya, Madaniy meros, Arxitektura, Urbanizatsiya, Turizm*

Ключевые слова. *Маленькие исторические города, Реконструкция, Культурное наследие, Архитектура, Урбанизация, Туризм.*

Keywords. *Small historical towns, Reconstruction, Cultural heritage, Architecture, Urbanization, Tourism*

KIRISH

Bugungi kunda tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilish madaniy merosni asrab-avaylash, turizmni rivojlantirish va shahar infratuzilmasini yangilash kabi qator muhim ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarni hal qilishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, kichik tarixiy shaharlar o'zining noyob arxitektura uslubi, madaniyati va tarixiy ahamiyati bilan jamiyatda katta qiziqish uyg'otadi. Ushbu shaharlarni qayta tiklash jarayoni ularga yangi hayot bag'ishlab, mahalliy aholining iqtisodiy ahvolini yaxshilaydi hamda sayyohlarni jalb qiladi. Yangi asrda globallashtirish jarayonlari va urbanizatsiya natijasida ko'plab tarixiy shaharlar o'z tarixiy qiyofasini yo'qotish xavfi ostida qolmoqda. Shu bois, kichik tarixiy shaharlarni qayta tiklash va ular bilan bog'liq muammolarni o'rganish bugungi kunda dolzarb masala bo'lib, butun dunyo bo'ylab mutaxassislar tomonidan o'rganilmoqda.

Xalqaro tashkilotlar, xususan, unesco kabi madaniy merosni saqlash bilan shug'ullanadigan muassasalar tomonidan bu borada muhim tashabbuslar ilgari surilmoqda. Tarixiy shaharlarning qayta tiklanishi shaharlarning o'ziga xosligini saqlab qolish va ularni zamonaviylikka moslashtirishda muvozanat topish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Shu sababli kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilish usullari va yondashuvlari bugungi kunda madaniyat, arxitektura va iqtisodiyot sohalaridagi dolzarb mavzular qatorida turadi.

Kichik tarixiy shaharlar madaniy merosning muhim qismini tashkil etadi. Ushbu shaharlar ming yillar davomida shakllanib, turli tarixiy voqealarning guvohi bo'lib kelgan. Ularning qayta tiklanishi, shubhasiz, nafaqat ularning me'moriy qiyofasini saqlab qolish, balki shahar hayotining ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jihatlarini qayta tiklashni ham o'z ichiga oladi. Bu jarayon murakkab bo'lib, faqatgina arxitektura yodgorliklarini tiklash bilan chegaralanmaydi, balki jamiyatning umumiy rivojlanishi va tarixiy obidalarni zamonaviy hayot talablariga moslashtirishni ham talab qiladi.

Bugungi kunda ko'plab kichik tarixiy shaharlar tabiiy ofatlar, urushlar yoki iqtisodiy inqirozlar tufayli zarar ko'rgan. Shu bilan birga, zamonaviy infratuzilma va urbanizatsiya jarayonlari ham bu shaharlarning tarixiy qiyofasini yo'qotish xavfini kuchaytirmoqda. Shunday ekan, ularni rekonstruksiya qilish zamonaviy talablarga javob beruvchi usullarni joriy

etishni, shu bilan birga, ularning tarixiy va madaniy xususiyatlarini saqlab qolishni talab etadi. Bu borada konservatsiya, restavratsiya, rekonstruktsiya va adaptatsiya kabi usullar keng qo'llanilib, har bir usulning o'ziga xosligi va afzalliklari mavjud.

Shuningdek, kichik shaharlar turistik diqqatga sazovor joylar sifatida katta ahamiyatga ega bo'lib, ularning rekonstruktsiyasi ko'pincha turizm sanoatini rivojlantirish maqsadida amalga oshiriladi. Misol uchun, yevropa va osiyodagi kichik tarixiy shaharlar, ularning o'ziga xos me'moriy uslublari va tarixiy inshootlari tufayli turistlarni jalb qiladi. Shu sababli, bunday shaharlarni zamonaviy sharoitlarga moslashtirish bilan birga, tarixiy xususiyatlarini ham asrab qolish muhim vazifadir.

ASOSIY QISM. Kichik tarixiy shaharlarni rekonstruktsiya qilish so'nggi yillarda madaniy merosni saqlash va rivojlantirish bo'yicha global e'tiborni qozongan muhim sohalardan biriga aylandi. Dunyo bo'ylab urbanizatsiya jarayonining tezlashishi bilan birga, ko'plab tarixiy shaharlar zamonaviy qurilish va infratuzilmaning ta'sirida o'zining asl holatini yo'qotmoqda. Katta shaharlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi bilan bir qatorda kichik tarixiy shaharlar madaniy, iqtisodiy va arxitektura jihatidan o'z o'rnini yo'qotish xavfi ostida qolmoqda. Shuning uchun bu shaharlarni rekonstruktsiya qilish bugungi kunda nafaqat mamlakat ichidagi, balki xalqaro miqyosdagi muhim masalalardan biri sifatida qabul qilinmoqda.

Kichik tarixiy shaharlarni qayta tiklash jarayonida qo'llaniladigan usullarni muhokama qilishdan avval, ularning dolzarbligini tushunish lozim. Birinchi navbatda, tarixiy shaharlarning har biri o'ziga xos madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lib, ular milliy va global merosning ajralmas qismi sifatida e'tirof etiladi. Bu shaharlar o'z davrining me'moriy, madaniy va iqtisodiy o'zgarishlarini aks ettirib, tarixiy taraqqiyotning noyob guvohlari hisoblanadi. O'z navbatida, bu shaharlarni saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish maqsadi turli davlatlar va xalqaro tashkilotlar oldida dolzarb masala sifatida ko'tarilmoqda. Masalan, YUNESKO (UNESCO) tashkiloti orqali tarixiy meros obidalari xalqaro miqyosda himoya qilinmoqda va ularni saqlash uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilmoqda. Shu bois, kichik tarixiy shaharlarni rekonstruktsiya qilish xalqaro darajada ham dolzarb masala bo'lib, bu jarayon mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlikni talab qiladi[1].

Bundan tashqari, kichik tarixiy shaharlarning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan qayta tiklanishi ularning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ko'plab tarixiy shaharlar, ayniqsa kichik shaharlar, o'zlarining iqtisodiy imkoniyatlari cheklanganligi sababli infratuzilma va turizm sohasida orqada qolmoqda.

Shunday bo'lsa-da, turizm kichik tarixiy shaharlar uchun katta imkoniyatlar yaratishi mumkin. Tarixiy obidalar va noyob me'moriy yodgorliklar sayyohlarni jalb qilishi va bu shaharlarni global turizm markazlariga aylantirishi mumkin. Shunga misol qilib Italiya, Ispaniya va Frantsiyada kichik tarixiy shaharlarni keltirish mumkin. Bu mamlakatlar o'zlarining tarixiy merosini qayta tiklash orqali turizm sohasida katta yutuqlarga erishgan. Kichik tarixiy shaharlarni tiklash orqali iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shish nafaqat turizm sektorini rivojlantiradi, balki mehmonxonalar, restoranlar va mahalliy bizneslarning o'sishiga ham yordam beradi[2].

Kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilishda turli xil usullar qo'llaniladi. Ushbu usullar tarixiy binolarning holati, shaharlarning ahamiyati va rekonstruksiya qilish maqsadlariga bog'liq ravishda tanlanadi. Eng asosiy va keng tarqalgan usullardan biri bu konservatsiya hisoblanadi. Konservatsiya usulida tarixiy shaharlarning binolari yoki inshootlari asl holida saqlab qolinishiga alohida e'tibor qaratiladi. Ushbu yondashuvda binolar va inshootlar faqat zarur bo'lgan texnik xizmatlar orqali qo'llab-quvvatlanadi, ularga minimal o'zgartirishlar kiritiladi. Masalan, O'zbekistonning Xiva va Buxoro shaharlari tarixiy va madaniy jihatdan katta ahamiyatga ega bo'lib, ularning konservatsiyasi zamonaviy texnologiyalar yordamida amalga oshirilmoqda. Bu shaharlardagi tarixiy obidalar va me'moriy yodgorliklar xalqaro miqyosda ham tan olinib, YUNESKOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan.

Restavratsiya usuli esa tarixiy binolarning asl holatini qayta tiklashga qaratilgan. Bu usulda binolar arxeologik qazilmalar va tarixiy ma'lumotlar asosida tiklanadi. Restavratsiya jarayonida binolarning qisman vayron bo'lgan yoki eskirgan qismlari yangilanadi, lekin ularning asl me'moriy uslubi va detallariga zarar yetkazilmaydi. Masalan, Parijdagi mashhur Notre-Dame sobori yong'in natijasida shikastlangan edi va restavratsiya jarayonida binoning tarixiy ko'rinishi saqlanib, uni tiklash ishlari olib borilmoqda. Ushbu jarayon ko'plab mamlakatlardan mutaxassislarni jalb qilib, ularga o'z bilim va tajribalarini qo'llash imkoniyatini berdi.

Rekonstruksiya esa to'liq yo'qolgan yoki vayron bo'lgan binolarni tiklash usulidir. Ushbu usulda binolar arxeologik tadqiqotlar va tarixiy ma'lumotlar asosida yangidan barpo etiladi. Misol sifatida Gollandiyaning Rotterdam shahrini keltirish mumkin. Bu shahar Ikkinchi jahon urushi davrida katta zarar ko'rgan va keyinchalik rekonstruksiya qilingan. Rotterdamning yangidan tiklanishi davomida zamonaviy arxitektura bilan eski tarixiy binolar uyg'unlashtirilgan. Rekonstruksiya qilinadigan shaharlar ko'pincha katta tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan binolar yoki shahar bo'ylab yo'qolgan inshootlar

bilan bog‘liq bo‘ladi. Ushbu usul kichik tarixiy shaharlarning tarixiy va madaniy qiyofasini saqlab qolishga imkon yaratadi.

Kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilishda texnologiyalar ham muhim rol o‘ynaydi. Hozirgi kunda 3D skanerlash texnologiyasi yordamida tarixiy binolarni virtual shaklda modellashtirish va o‘rganish imkoniyati mavjud. 3D skanerlash texnologiyasi arxitektorlar va arxeologlarga binoning har bir detalini o‘rganishga va uni tiklashda yuqori aniqlikda ishlashga imkon beradi. Shuningdek, GIS (Geografik Axborot Tizimlari) texnologiyasi yordamida tarixiy shaharlarni yuqoridan kuzatish va ularning holatini baholash ancha osonlashgan. Dron texnologiyalaridan foydalanish orqali shaharlarning zamonaviy holati va o‘tmishdagi ko‘rinishi o‘rtasidagi farqlarni oson aniqlash mumkin[3].

Zamonaviy texnologiyalar qatorida virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari ham rekonstruksiya jarayonida keng qo‘llanilmoqda. Bu texnologiyalar mutaxassislar va investorlarga shaharni rekonstruksiya qilishdan oldin ularning virtual ko‘rinishini ko‘rib chiqish va zarur o‘zgarishlar kiritish imkonini beradi. Misol uchun, Italiyadagi Florensiya shahri rekonstruksiya jarayonida virtual haqiqat texnologiyasidan keng foydalanilgan. Ushbu yondashuv tarixiy binolarning yangilanayotganda qanday ko‘rinishini oldindan tasavvur qilish va xatolarni minimal darajaga tushirish imkonini yaratdi.

Rekonstruksiya jarayonida nafaqat texnologiyalar, balki iqtisodiy va ijtimoiy omillar ham muhim ahamiyatga ega. Tarixiy shaharlarni qayta tiklash ularning madaniy merosini saqlab qolish bilan birga, turizmni rivojlantirish va iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirishga xizmat qiladi. Kichik tarixiy shaharlar qayta tiklangach, sayyohlar uchun qiziqarli manzilga aylanishi mumkin. Masalan, Yevropadagi ko‘plab kichik tarixiy shaharlar, ayniqsa Italiya va Frantsiya kabi mamlakatlarda, tarixiy merosni tiklash orqali turistik markazlarga aylangan. Bu shaharlar o‘zining qadimiy me‘moriy uslublarini saqlab qolgan holda, turizmning asosiy yo‘nalishlariga aylanishi orqali mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga xizmat qilgan[4].

Kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilishning qiyinchiliklari orasida moliyaviy resurslar yetishmasligi katta muammo hisoblanadi. Tarixiy binolarni qayta tiklash uchun katta mablag‘ talab qilinadi va ko‘p hollarda bu mablag‘lar davlat va xususiy sektor tomonidan ta‘minlanadi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, xususan YUNESKO, madaniy merosni saqlashga yordam beruvchi dasturlarni moliyalashtirib kelmoqda. Yana bir qiyinchilik – bu qonuniy va me‘yoriy cheklovlar bilan bog‘liq. Ko‘plab tarixiy shaharlar milliy va

xalqaro qonunlar bilan himoyalangan bo‘lib, bu qonunlar rekonstruksiya jarayonida qat’iy talablarni o‘rnatadi. Bu talablar ba‘zan jarayonni cho‘zib yuboradi yoki uning amalga oshirilishiga to‘siq bo‘ladi. Tabiiy ofatlar, masalan, zilzilalar va suv toshqinlari ham kichik tarixiy shaharlarni qayta tiklash jarayoniga jiddiy zarar yetkazishi mumkin[5].

Tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilish bo‘yicha xalqaro tajriba boy bo‘lib, ko‘plab mamlakatlarda muvaffaqiyatli loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, Italiya va Frantsiyadagi kichik shaharlar bu borada muvaffaqiyat qozongan. Ushbu mamlakatlar o‘z tarixiy shaharlarini zamonaviy texnologiyalar va restavratsiya usullari yordamida tiklagan holda, sayyohlar uchun qiziqarli maskanlarga aylantirishga muvaffaq bo‘lgan.

XULOSA

Kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilish bugungi kunda nafaqat madaniy merosni saqlash, balki iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishni ham qo‘llab-quvvatlovchi muhim jarayon hisoblanadi. Ushbu shaharlar o‘zining tarixiy ahamiyatiga ko‘ra milliy va global merosning ajralmas qismidir va ularni qayta tiklash orqali tarixiy xotira saqlanadi hamda kelajak avlodlarga yetkaziladi. Rekonstruksiya jarayonida konservatsiya, restavratsiya va to‘liq qayta tiklash kabi usullar qo‘llanilib, shaharlarning asl ko‘rinishi va qadimiy me‘moriy uslublari qayta tiklanadi. Zamonaviy texnologiyalar, xususan 3D skanerlash, virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) kabi texnologiyalar rekonstruksiya jarayonini osonlashtiradi va mutaxassislariga yuqori aniqlikda ishlash imkonini beradi.

Biroq, kichik tarixiy shaharlarni qayta tiklash jarayoni moliyaviy, texnik va qonuniy qiyinchiliklarga duch keladi. Moliyaviy resurslarning cheklanganligi, qattiq qonuniy cheklovlar va tabiiy ofatlar ushbu jarayonga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shunga qaramay, xalqaro tajriba va tashkilotlarning yordami orqali ko‘plab mamlakatlar bu muammolarni yengib o‘tishga muvaffaq bo‘lmoqda. Shu bois, kichik tarixiy shaharlarni rekonstruksiya qilish nafaqat o‘tmish merosini saqlab qolishga, balki zamonaviy dunyoda ularning madaniy va iqtisodiy ahamiyatini oshirishga katta imkoniyat yaratadi. Bu jarayon xalqaro hamkorlik va tajriba almashinuvi orqali yanada muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Po‘latov X. Sh “O‘rta asr me‘moriy obidalari va ularning konservatsiya usullari”. Toshkent.2009

2. Toshpolatova B.R., Nurmatov D.O “Tarixiy shaharlarni qayta qurish va shaharsozlik jarayonlarini takomillashtirish” URL. <https://cyberleninka.ru/article/n/tarixiy-shaharlarni-qayta-qurish-va-shaharsozlik-jarayonlarini-takomillashtirish/viewer>

3. UNESCO (2021). “Cultural Heritage and Preservation: Challenges in the 21st Century”. UNESCO World Heritage Centre. URL: <https://whc.unesco.org>

4.

https://www.researchgate.net/publication/371788318_ISTORIA_KULTUR_Y_STROITELSTVA_ZILYH_POMESENIJ_NA_TERRITORII_UZBEKISTANA

5. <https://library.uzfi.uz/ebooks/view?id=1090>

